

УДК 332.1.: 331.522.4

Семенов А.Г.

СТРУКТУРНО-ІННОВАЦІЙНА ПЕРЕБУДОВА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ ТА ПРІОРИТЕТИ

Охарактеризовано структурно-інноваційну перебудову економіки України. Визначено основні проблеми та сучасні організаційні форми інноваційної діяльності.

The structural and innovative restructuring of Ukraine's economy has been characterized. The main problems and modern organizational forms of an innovative activity have been determined.

За останні роки Україна досягла лідируючих позицій за темпами зростання серед країн СНД та Європи. І саме тепер, на основі накопиченого досвіду як позитивного, так і негативного необхідно побудувати таку стратегію розвитку, якої потребує сьогоднішній день - стратегію структурно-інноваційної перебудови.

Нині немає країни, де б економічне змагання за лідерство на світових ринках не пов'язувалося б з інноваціями. А України інноваційний виклик стосується ще більшою мірою. Адже створити і, особливо, утримати національні конкурентні переваги, реалізувати їх в економіці глобального ринку можливо лише шляхом впровадження інноваційної моделі розвитку. Інвестори все частіше звертають свої погляди за кордони Європейського Союзу. Як ніколи, Україна повинна бути напоготові використати інвестиційний шанс, підвищити конкурентоспроможність з тим, щоб не тільки не зазнати втрат, а навпаки – скористатися новими можливостями, пов'язаними з розширенням ЄС. У цих умовах необхідно підвищити ефективність використання факторів виробництва, розвивати нові конкурентні переваги, які мають забезпечити їх успішну інтеграцію до європейських та світових ринків. І, зокрема, в цьому контексті інноваційний розвиток повинен стати для України "локомотивом" процесу інтеграції до Європейського Союзу. Технічні і управлінські інновації теоретично ґрунтуються на класичних дослідженнях зарубіжних вчених: І.Ансоффа [1,2], Т. Пітерса і Р. Уотермена [3]. Вони дослідили моделі проведення організаційних змін і узагальнили практичний досвід американських компаній. Серед українських вчених, можна назвати В.Гринева, який найбільш детально дослідив поняття інноваційного менеджменту [4].

Метою даної статті є характеристика сучасного стану інноваційної перебудови економіки України, визначення пріоритетів і перспектив їх розвитку в Україні. Проте, останнім часом нас турбує якість економічного зростання. На даному етапі ми бачимо, що процеси розвитку економіки потребують від нас переходу від екстенсивних важелів реформування економіки та державного регулювання – до інтенсивних, що стимулюють приватну ініціативу й інвестиції. В українській економіці залишаються серйозні проблеми, зокрема структурного характеру. Є низка невирішених проблем, які гальмують процес подальшого зростання. Серед них:

1. Несприятливий для інновацій підприємницький клімат.

За статистикою, тільки 12,7% підприємств у 2003 році впроваджували інновації.

Обсяг інноваційної продукції становив усього 5,1% від загального обсягу промислової продукції.

2. Ускладнений доступ інноваторів до фінансових ресурсів. На початок поточного року в Україні працювали: 151 фонд підтримки підприємництва, 299 бізнес-центрів, 71 бізнес-інкубатор, 850 кредитних спілок і 170 лізингових центрів, 1240 консультативно-інформаційних установ.

3. Надмірна бюрократизація організації підприємницької діяльності, складність отримання дозволів. На сьогодні в 17 регіонах України впроваджено систему реєстрації

суб'єктів підприємницької діяльності за принципом "єдиного вікна" і в 6 регіонах за цим же принципом видачу дозволів. У 2003 році, за даними незалежних обстежень [5], серед 101 країн світу Україна посідала 73 місце за індексом мікроекономічної конкурентоспроможності, що негативно позначається на її іміджі та інвестиційній привабливості.

4. Незавершеність податкової реформи, існування значної кількості необґрунтованих податкових галузевих пільг, що руйнують конкурентне середовище, проблеми і адмініструванням та відшкодуванням ПДВ. Станом на 1 квітня 2004 року загальна сума невідшкодованого податку на додану вартість в Україні становила 7,1 млрд. грн., з них сума простроченої бюджетної заборгованості – 1,9 млрд. грн.

5. Штучний дефіцит коштів у державі. Об'єктивним чинником сучасної дійсності є зростання кредиторської і дебіторської заборгованості. За 2003 рік дебіторська заборгованість зросла на 34,7 млрд. грн., або на 14,5%, а кредиторська – на 42,2 млрд. грн., або на 13,9%. Найбільша питома вага кредиторської заборгованості припадає на промисловість – 43,9% у тому числі на обробну промисловість – 46,0%, виробництво і розподіл природного газу – 40,8%, видобувну промисловість – 13,2%. Нині урядовцями, вченими та практиками проводиться значна робота з усунення таких тенденцій в контексті виконання завдання Президента України щодо впровадження у життя протягом десяти років нової інноваційної моделі розвитку економіки України відповідно до "Стратегії економічного і соціального розвитку України на 2004–2015 роки" шляхом європейської інтеграції. Основними пріоритетами сучасного етапу структурно-інноваційної перебудови є такі:

По-перше, інноваційна модель не може бути реалізована без змін в інвестиційній стратегії. Необхідно розуміти: держава не здатна за рахунок бюджету в достатньому обсязі фінансувати ні окремі підприємства, ні галузі в цілому. Ось тільки один приклад. У 2003 році частка Інвестицій у дослідження та розвиток у Швеції становила 3,7% від ВВП, у США – 2,8, у Німеччині – 2,4, в Україні – 1,3% (у тому числі з бюджету – 0,4%). Отже, слід чітко визначити, за рахунок яких джерел залучаються інвестиції: за рахунок власних коштів прибуткових підприємств чи приватизації, чи кредитних ресурсів з фінансового ринку, тощо. У кожному конкретному випадку має бути індивідуальний підхід та рішення. Але принципи повинні бути єдиними – розвиток повинен відбуватися на основі залучення інвестицій. На сьогодні зрозуміло, що, наприклад, у виробництво сільгосптехніки, навряд чи можна залучити кредитні ресурси на ефективній зворотній основі, якими б дешевими вони не були. В оборонному комплексі, виробництві високотехнологічної медичної техніки можливе відкриття кредитних ліній під конкретні проекти – тут запас економічної міцності дуже високий. Необхідно визначитися, що ми хочемо значити в літако-, ракето- та суднобудуванні, важкому машинобудуванні, а не братися за все одразу. В першу чергу доцільно розвивати найбільш "сильний" напрямок, щоб у найближчій перспективі отримати віддачу, а потім "підтягувати" інші галузі. Крім того, з метою визначення пріоритетів структурно-інноваційного оновлення промисловості необхідно запровадити розроблення довгострокових прогнозів науково-технічного розвитку, технологічного передбачення, що наблизить Україну до європейського рівня. Інвестиційний капітал повинен працювати на прискорення технологічного циклу, його інноваційне спрямування технологічного процесу, створення конкурентоспроможної продукції, розвиток малого підприємництва.

Для цього, зокрема, необхідно:

- завершити формування стабільної нормативно-правової бази, що має ґрунтуватися на принципах рівності всіх інвесторів;
- відновити політику амортизації як основного джерела внутрішніх інвестицій шляхом прийняття Закону України "Про амортизацію";
- забезпечити на практиці впровадження механізму іпотеки, у тому числі шляхом створення ринку іпотечних паперів (прийняття Закону України "Про іпотечні папери"). Для залучення інвестицій необхідно вирішити проблему захисту прав інвесторів та кредиторів.

Гарантований захист, нові можливості для інвестування капіталу та його повернення мають забезпечити закони "Про державну програму приватизації", "Про кредит", "Про акціонерні товариства" тощо. Хоча останнім часом і вдалося ухвалити низку необхідних законів, проте серйозною перешкодою є відсутність Податкового кодексу, який має звільнити ресурси для інвестицій без оподаткування. Суттєво стримують динаміку інтересів уповільнені темпи реалізації інноваційної реформи, формування недержавних фондів.

Кардинальне вирішення багатьох проблем у державі в цілому щодо захисту прав інвесторів та кредиторів залежить від інституціонального укріплення інноваційної системи, підтримки окремих проектів. Разом з тим інновації ще не стали засобом життєдіяльності головних суб'єктів економіки.

Сучасний ринок інноваційної продукції формується в умовах, коли вже існуюче законодавство у сфері інноваційної діяльності могло б повною мірою сприяти розвитку згаданої сфери за умови введення його в дію. Однак найважливіші позиції чинного законодавства не функціонують ефективно, що стримує розвиток ринку інновацій.

Тому державна підтримка інноваційної діяльності має передбачати:

- концентрацію фінансових та інтелектуальних ресурсів для розвитку перспективних технологічних напрямків та інноваційних проектів, які забезпечують вирішальний вплив на конкурентоспроможність і підвищують якість економічної системи (проривні технології, енергозберігаючі та екологічно безпечні технології);
- розвиток інноваційної інфраструктури (технопарків, технополісів, бізнес-інкубаторів);
- побудову системи взаємодії науки, освіти, виробництва, фінансово-кредитної сфери у розвитку інноваційної діяльності;
- створення системи інноваційних програм для реалізації пріоритетів інноваційного розвитку;
- формування позабюджетних джерел підтримки інноваційної діяльності, законодавче врегулювання питань спільного інвестування, зокрема щодо регулювання ринку венчурного капіталу в сфері інноваційної діяльності; комерціалізацію результатів наукових досліджень, створення в інститутах Національної академії наук України підрозділів з трансферу технологій;
- сприяння розвитку інноваційної інфраструктури і національного венчурного капіталу.

Зрозуміло, що вже у найближчому майбутньому суттєві конкурентні переваги отримають країни, які створюватимуть більше додаткової інноваційної вартості. Тому для підтримки сталого економічного зростання в умовах жорсткої конкуренції необхідно безперервно шукати нові механізми генерування й впровадження інновацій, що здатні зберігати і збільшувати сукупну додану вартість, яку все частіше називають інноваційною.

По-третє, активного розвитку потребує політика інтеграції науки з виробництвом. Суттєвою залишається невідповідність накопиченого науково-технічного потенціалу продуктивності національної економіки.

Держава як організатор і координатор структурних зрушень має створювати умови для активізації національного науково-технічного потенціалу й інноваційної діяльності, впровадження нових технологічних укладів, подолання розриву між наукою і виробництвом, забезпечення реального трансферу технологій.

У розвинених країнах питома вага інноваційно активних підприємств знаходиться в межах 60–70%, а в Україні цей показник скоротився удвічі: з 26% у 1994 році до 12,7% 2003.

Розвитку інноваційної діяльності має сприяти також комерціалізація науково-технічних досліджень та розробок. Дослідження трансферу технологій в Україну на основі ліцензійних угод свідчить, що майже всі ліцензійні технології не належали до останніх досягнень у науково-технологічній сфері і надходили до України в середньому з 10-річним запізненням.

Протягом останніх 5–6 років кількість нововведень за закупленими Україною та вже діючими ліцензіями зменшилась у 4 рази, а кількість підприємств і об'єднань, які використовували закуплені іноземні ліцензії, – у 3,7 рази. Питома вага підприємств, на яких діють закуплені за кордоном ліцензії, становить 0,2% від загальної кількості вітчизняних підприємств.

На даний час головним дієвим механізмом реалізації інноваційної моделі розвитку економіки України залишається система технологічних парків, які діють відповідно до Закону України "Про спеціальний режим інвестиційної та інноваційної діяльності технологічних парків".

На сьогодні в Україні зареєстровано лише 8 технопарків, якими виконується 66 проектів, з них 59 – інноваційних та 7 інвестиційних, але внесок технопарків у загальний обсяг випуску інноваційної продукції непропорційний. За підсумками 2003 року понад 64% становив внесок технопарку "Інститут електрозварювання ім. Є.О. Патона", 34% – "Інститут монокристалів", менш ніж 1% – решта.

По-четверте, важливим чинником науково-технічного та інноваційного прогресу має стати формування ефективного внутрішнього ринку, у тому числі високих технологій. Сучасна вітчизняна промисловість залишається орієнтованою на пріоритетне обслуговування зовнішнього попиту, що робить її залежною від світової економічної кон'юнктури і практично виключає можливість стійкого зростання. За оцінками Мінекономіки, частка експорту металургії, хімічної галузі і машинобудування в обсязі використаної продукції у 2003 році становила відповідно 65,6, 46,4 і 41,6 відсотка. Проте обмеженість сировинної бази, з одного боку, і зниження конкурентоспроможності вітчизняних товарів відносно імпорту, з іншого боку, призводить до скорочення попиту та пропозиції і, відповідно, розширення ніші для імпортних товарів.

Якщо говорити про конкурентоспроможність нашої продукції на міжнародних ринках, то домінуючим у вітчизняному промисловому комплексі є виробництво третього і четвертого технологічних укладів, питома вага яких у цілому становить 95%. А пануючий у розвинених країнах п'ятий технологічний уклад – комп'ютеризація та інформатизація, сучасні галузі електротехнічної промисловості і приладобудування тощо – в Україні не перевищує 5%. За даними Світового економічного форуму щодо глобальної конкурентоспроможності, у 2001–2002 роках Україна посідала 21 місце за експортом базової продукції переробної промисловості, 38 – з експорту хімікатів, 45 – транспортних засобів, 52 – засобів інформатики, 61 місце – з експорту комплектуючих до електронної техніки.

Для України пріоритетним напрямом має стати нарощування обсягів випуску високотехнологічних виробів, насамперед технічно складних товарів широкого споживання, медичної, комп'ютерної техніки, легкових автомобілів тощо. Разом з тим необхідно виконати значний обсяг підготовчих робіт, пов'язаних з гармонізацією нормативно-правового забезпечення, впровадженням нових систем технічної регуляторної політики та захисту виробників і споживачів промислової продукції, зміною умов конкуренції, вертикальної та горизонтальної інтеграції виробничого, наукового і фінансового капіталів, реформуванням системи корпоративного управління.

По-п'яте, суттєвим фактором живлення інноваційного процесу є ступінь зрілості фінансових систем та ринкових інституцій. Ці системи, зокрема, стимулюють розвиток підприємницької здатності до інновацій, багато в чому забезпечують ефективність обмінів та кооперації в підприємницькому середовищі і середовищі, що продукує знання. З метою забезпечення довгострокового кредитування інвестиційних та інноваційних проектів пріоритетних галузей економіки в Україні створено Український банк реконструкції та розвитку. Окрім нього, Український банк сприяння розвитку, поміж іншого, має допомагати банкам здійснювати іпотечне кредитування, розвивати економіку недостатньо розвинених регіонів. Потребує удосконалення спрощена система оподаткування, обліку та звітності

суб'єктів малого підприємництва, яку застосовує переважна їх кількість. Це завдання передбачається вирішити завдяки прийняттю й реалізації законів України "Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва", "Про основні засади державного контролю (нагляду) за господарською діяльністю в Україні", "Про мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва спеціалізованими установами". Наступним важливим аспектом структурно-інноваційної перебудови є визначення та реалізація пріоритетів розвитку і стимулювання процесів структурних зрушень у регіонах. На сьогодні економіку більшості регіонів визначають одна-дві сировинні галузі або ті, що виробляють проміжну та низькотехнологічну продукцію. У 2003 році знизилась кількість інноваційно активних підприємств в цілому по Україні майже на 18% (практично в усіх регіонах, окрім 4 областей). Найбільша кількість інноваційно-активних підприємств зафіксована в обробній промисловості – 1,2 тис., з яких на машинобудування припадає – 368, харчову промисловість – 361, легку – 109. Тому інноваційна діяльність має поширюватись особливо у тих регіонах, які потребують реструктуризації традиційних галузей промисловості, з критичним зростанням рівня зношеності основного капіталу та підвищеними ризиками виникнення техногенних катастроф національного масштабу. Є значна кількість монофункціональних регіонів, які характеризуються економічним занепадом (депресивні регіони або їх частини).

Пріоритетними напрямками державної підтримки мають бути:

- стимулювання залучення інвестицій у ключові сектори економіки регіонів, які визначають стратегічні пріоритети їх розвитку;
- підтримка малого й середнього бізнесу;
- сприяння створенню та впровадженню інновацій, включаючи розповсюдження сучасних технологій, у тому числі для зниження ризиків виникнення техногенних катастроф;
- розвиток туризму;
- охорона культурної спадщини.

Суттєвими чинниками економічного зростання мають стати: реалізація науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, впровадження інновацій, що сприятимуть розвитку та підвищенню конкурентоспроможності як регіонів, так і держави в цілому.

Діяльність у напрямі розвитку науково-технічного потенціалу необхідно поширювати на регіони, які мають досвід створення наукоємних та високотехнологічних продуктів і технологій. Найбільшу кількість нових технологічних процесів освоєно у Києві – 326 (з них майже половина – маловідходні та ресурсозберігаючі), а нових видів продукції – у Львівській області (1984 найменувань, з яких 25 – нові види техніки).

Не менш важливе завдання регіональної політики на цьому пріоритетному напрямку – підвищення спроможності управлінського персоналу центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо програмування, моніторингу, фінансового контролю програм регіонального та місцевого розвитку.

Основними пріоритетами розвитку науково-технічного потенціалу регіонів мають стати:

- формування міжрегіонального інноваційного ринку (створення центрів високих технологій на основі великих наукових організацій, технополісів, технопарків, реструктуризація частини науково-дослідних та проектних інститутів в інжинірингові фірми з комерційною інфраструктурою);
- збільшення інноваційної складової проектів, що реалізуються на територіях зі спеціальним режимом інвестиційної діяльності;
- створення умов для функціонування територіально-галузевих виробничих систем (кластерів), що є потужним інструментом для стимулювання регіонального розвитку;
- реформування житлово-комунального господарства. Реформа цієї галузі на сьогоднішній день неможлива без проведення її технічного переоснащення на основі широкого впровадження інновацій, зокрема, нових ресурсозберігаючих технологій.

Важливою складовою сучасної регіональної політики щодо сприяння інноваційному оновленню у регіонах є розвиток транскордонного співробітництва та зміцнення міжрегіональних економічних зв'язків. На сьогодні в прикордонних областях функціонують 6 єврорегіонів: "Буг", "Нижній Дунай", "Верхній Прут", Карпатський єврорегіон "Дніпро" та "Слобожанщина". Крім того, "розвиток науково-технічного потенціалу регіонів" визначено одним з основних пріоритетів Державної стратегії регіонального розвитку до 2015 року.

Отже, економічне майбутнє України загалом визначається здатністю бізнесу і держави адаптуватися до швидкої зміни внутрішніх і зовнішніх умов розвитку. Формування конкурентного потенціалу економіки, її здатності до швидкого відновлення, структурних зрушень лежить у площині підвищення інтеграції науки з виробництвом, створення й стимулювання компаній, зайнятих наукоємним виробництвом, стимулювання експорту високотехнологічної продукції. Активна інноваційно-інвестиційна політика, практичне застосування передових технологій, посилення інноваційної спрямованості розвитку промислового виробництва є необхідними умовами досягнення намічених цілей у новій програмі Уряду України "Послідовність, ефективність, відповідальність". Аналіз сучасної економічної ситуації в Україні, проведених наукових досліджень в інноваційній сфері свідчить про те, що необхідно розробити проект стратегії збереження і розвитку науково-технічного й інвестиційного потенціалу країни. Необхідна політика структурних перетворень, при якій основні зусилля держави будуть зосереджені на зміні економічної структури всього господарського механізму. У зв'язку з цим у даній роботі автором пропонується новий підхід до формування передових організаційних форм інноваційної діяльності.

Інтелектуальний потенціал України являє собою сукупність суми знань, технологій і творчих ресурсів. В Україні існує багато досвідчених фахівців, здатних створити вітчизняні інноваційні проекти. Хоча кількість фахівців, що виконували науково-технічні роботи, у 2002 році в порівнянні з 1995 зменшилося на 37%, однак при цьому кількість працівників, що виконують науково-технічні роботи із сумісництва, збільшилося за той же період на 32,9%. Сьогодні гострою проблемою стає незатребуваність інтелектуальної праці, що проявляється у виїзді фахівців за межі України. Важливо не допустити подальшого зменшення кількості суб'єктів ринку інтелектуальної праці – носіїв передових наукових і технологічних ідей. Нині з України емігрує кожен 25–26-й фахівець з вищою освітою. Через кілька років, при збереженні даної тенденції, Україна може втратити велику частину науково-технічної еліти, що ставить під сумнів саму справу підйому національної економіки.

У 2002 році інноваційну діяльність здійснювало тільки кожне десяте підприємство, тоді як у розвинутих країнах частка інноваційно активних підприємств складає близько 70%. Як підсумок – частка інноваційної продукції у загальному обсязі промислового виробництва складає менш ніж 7%, на відміну від розвинутих країн світу, де 85–90% приросту ВВП припадає на виробництво наукоємної продукції.

Національна економіка розвивається без істотного використання наукових досягнень. Наука, як і існуючі нові технології, у значній мірі залишаються незадіяними. Вітчизняний промисловий комплекс у свій час створювався за індустріальним принципом, і тому він не дуже сприйнятий до інновацій. Систематично відбувається зменшення виробництва наукоємних видів продукції і заміна їх більш простими і дешевими. У той час як на ринку наукоємної продукції частка країн "великої сімки" складає 80%, частка України в сотні, якщо не в тисячі, раз менше. Галузевий і науково-технічний комплекси України виявилися незатребуваними – промисловість майже не реалізує вітчизняних розробок. Сьогодні підприємства прагнуть закуповувати діючі, випробувані технології й устаткування, чим з ризиком фінансувати розробку нових технологій і виготовлення необхідного устаткування. Серед загального обсягу інноваційних витрат у промисловості у 2002 р. витрати на дослідження та розробки склали 8,7% (від загального обсягу); придбання засобів виробництва – 63,1%; придбання прав, патентів, ліцензій і т.п. – 6,3%; витрати на інновації у маркетингу і рекламі – 7,9%.

Фінансування інноваційної діяльності в промисловості за рахунок держбюджету склало лише 2,8%, а за рахунок місцевих бюджетів – 0,1% від загальної суми.

Найважливіша задача інноваційного потенціалу – генерувати і втілювати в техніку і технологію виробництва досягнення науково-технічного й організаційного прогресу, забезпечувати їх прискорену реалізацію і поширення. Від якості і мобільності інноваційного потенціалу, його здатності до гнучкої переорієнтації, сприйняття нових ідей і нетрадиційних рішень залежить, у кінцевому рахунку, динамізм національної економіки. Разом з тим, сучасний стан наукового потенціалу України з погляду забезпеченості необхідними за обсягами, якістю та складом ресурсами, а також способами організації їх використання не відповідає цілям, що стоять перед сучасною наукою. Для ліквідації відставання промисловості України від розвинутих країн світу необхідно в багато разів підвищити продуктивність суспільного виробництва. Досягнення цієї мети вимагає збільшення в десятки разів кількості винаходів і принципово нових технологічних рішень, у 25–30 разів кількості патентів у розрахунку на 1000 науковців, у 1,5–1,8 рази – загальної кількості патентів у розрахунку на число інженерно-технічних працівників, у 10–12 разів – обсягу продажу ліцензій, у 6–7 разів – експорту наукомісткої продукції. Для здійснення таких кардинальних змін у функціонуванні ринку інтелектуальної праці необхідно підвищити в 5–12 разів рівень забезпечення наукових і технічних працівників науково-технічною і патентною інформацією, у 100–120 разів – технічну озброєність науковців. Держава, вирішуючи свої фінансові проблеми, по суті, проявляє недостатню зацікавленість до розвитку інтелектуальної власності і науково-технічних розробок. Зниження частки витрат на розвиток сфери інтелектуальної праці серед витрат держбюджету веде до зменшення науково-технічного потенціалу країни, без чого не може бути соціально-економічного прогресу.

Найбільш вузьким місцем української економіки є відсутність механізмів передачі інноваційного продукту у виробництво. Такий рух може здійснюватися тільки на основі ринкових механізмів і комерціалізації науково-технічної сфери. У цьому особливу роль повинні зіграти об'єднання промислового, банківського і торгового капіталу в могутні структури, здатні робити високотехнологічні і конкурентоздатні товари і послуги. Основою інноваційної політики повинне стати створення фінансово-промислових груп, зокрема транснаціональних, а також горизонтальних і вертикальних холдингових компаній, науково-технічних центрів, технопарків і технополісів, лізингових фірм. У перспективі вони повинні стати стержнем інноваційного процесу.

За останні 20–25 років розвинуті країни нагромадили значний досвід організації інноваційної діяльності. Виникли різні форми впровадження наукових розробок у виробництво (адже самі по собі технології нікому не потрібні, якщо немає практичного використання): технологічна кооперація, міжнародний технологічний трансферт, територіальні науково-промислові комплекси.

В залежності від структури послуг, що здійснюються, існуючі інноваційні центри можна віднести до однієї з наступних груп: центри передачі технологій – організації, що створені урядом і регіональними органами влади за участю приватного капіталу в рамках національних програм промислового і технологічного розвитку з метою більш тісної інтеграції наукових установ (у першу чергу державних) із промисловістю (організація бізнес-конференцій, публікація інформаційних збірників про науково-технічні можливості і виробничі потреби, пошук партнерів для взаємодії, організація спільних дослідницьких проектів „наука – промисловість” і т.п.). Початкові засоби на створення і діяльність подібних центрів повинні виділятися з державного і місцевого бюджетів, подальший же їх розвиток забезпечується підтримкою приватного капіталу (можливо і спеціальними фондами підтримки підприємства):

– бізнеси-центри – спеціалізуються на підтримці малого бізнесу на початкових етапах його становлення (основні функції складаються в інформаційної підтримки починаючих

підприємців, пошуку замовників на їх проекти та інвесторів, допомоги в підборі управлінських кадрів, залученні зовнішніх експертів, навчанні підприємців основам ведення бізнесу). Як правило, вартість подібних послуг є помітно нижчою, ніж на вільному ринку, оскільки діяльність бізнесів-центрів частково спонсорується за рахунок засобів місцевих бюджетів і засобів їхніх засновників (великих університетів і компаній);

- бізнеси-інкубатори відрізняються від бізнесів-центрів тим, що, крім названих вище послуг, надають малим підприємствам на умовах оренди обладнані офіси і приміщення, необхідні для початку виробництва того чи іншого продукту. Малі підприємства працюють в інкубаторах обмежений час (як правило, 2–3 роки), після чого поступаються місцем іншим. У деяких країнах (Німеччина, Ізраїль) малі бізнеси одержують в інкубаторах і фінансову підтримку на завершальній стадії розробок і виробництві зразків і малих партій продукції. Порівняно невеликі початкові засоби можуть виділятися на безповоротній основі, більш значні "уливання" на початкових стадіях виробництва ринкового продукту нерідко супроводжуються поступкою на користь інкубатора частини прав власності чи домовленостями про частковий розподіл майбутніх доходів;
- технологічні парки – це найбільш масштабні інноваційні центри, у яких, крім усіх зазначених вище послуг, забезпечуються максимально сприятливі умови для науково-технічних інноваційних проектів, що виконуються спільними зусиллями наукових центрів і промисловості. Технопарки здебільшого створюються великими науковими центрами (найчастіше університетами) на, що відводиться спеціально для них упоряджена територія, насичена першокласною інженерною, науково-виробничою, інформаційною і соціальною інфраструктурою. Головна мета технопарку – залучити на свою територію представників великого бізнесу, що працюють у галузях високих технологій, для здійснення силами фахівців наукового центру і за рахунок коштів залучених компаній здійснити розробку інноваційних продуктів, в основі яких лежать результати наукових досліджень, проведених у центрі-засновнику.

Розробку інноваційних продуктів у технопарках, як правило, ведуть малі, спеціально утворені для цього компанії, засновниками яких можуть виступати або вчені центру, або корпорації-інвестори, а також обидві ці сторони. Важливо відзначити, що засновники технопарків, самі парки і компанії, що працюють на їх території, – це незалежні юридичні особи, що виконують власні задачі: університети організують наукові дослідження (комерційна сфера); компанії розробляють нові продукти з метою комерціалізації. Парки сприяють обом цим процесам за рахунок створених у їх межах відповідних сприятливих умов. Зазначена спеціалізація є необхідною умовою ефективності подібних конгломератів, оскільки кожна діяльність, що ведеться в них, (дослідження, комерційні розробки і надання послуг) у силу їхньої специфіки організується і керується по-різному. Тому змішання такої різноманітної діяльності в рамках єдиної оргструктури приводить, як правило, до їх дезорганізації. Механізм функціонування технопарків ефективний для країн, які мають високий рівень фундаментальних досліджень, що не мають комерційної орієнтації.

Серед факторів, формування технопарків, можна виділити: присутність у регіоні науково-дослідних установ високого класу; наявність кваліфікованих фахівців; наявність ризикового капіталу. Місцеві влади надають технопаркам допомогу у вигляді: безоплатного фінансування; пільгового виділення земель; податкових пільг (у світовій практиці їх нараховується більш 300). Зацікавлені в створенні технопарків і промислові підприємства, що використовують їх для вирішення технологічних проблем і забезпечення конкурентноздатності. Внеском підприємств є фінансова і матеріальна підтримка технопарків.

Таким чином, технопарк – це єдиний "організм", у якому підтримується безупинний взаємозв'язок між дослідженнями, досвідченим виробництвом, упровадженням прикладних розробок і ринком. Багато держав розглядають створення наукового парку як важливий стратегічний засіб для розвитку сучасної конкурентноздатної промисловості, стимулювання

підйому економіки і розвитку суспільства. По статистичним даним, у даний час в усьому світі нараховується більш 400 різного роду технопарків, що розташовані головним чином в Америці, Європі і Азії. За їх кількістю перше місце займають США (більш 100), друге - Німеччина (більш 60), далі йдуть Великобританія (40), Франція (30), Японія (20) і Південна Корея (10).

Японська модель "наукових парків", на відміну від американської, припускає будівництво принципово нових міст - так званих технополісів, де сконцентрують наукові дослідження в передових і піонерних галузях і наукомістке промислове виробництво.

Створення технополісу припускає новий підхід до регіональної економічної політики. Технополіс - це місто з дослідницькими центрами з висококваліфікованими кадрами, сучасним виробництвом і т.п. Серед особливостей технополісу можна виділити наступні:

- вони формуються в умовах помірних темпів росту економіки (завоювання ринку трудомісткої продукції);
- передбачається розвиток "технологій ХХІ століття" (електроніка, біотехнологія, нові матеріали й ін.);
- головна роль приділяється місцевим органам влади;
- заохочується діяльність малих і середніх підприємств із високим науковим і виробничим рівнем (більш гнучкі).

Адміністративне управління технополісом покладається на місцеві влади - адміністрація зони. Держава контролює дотримання економічних і політичних інтересів на території технополісу через спеціально призначуваних уповноважених. Уповноважені контролюють державні інвестиції в технополіс, залучають організації технополісу до виконання держзамовлень.

Таким чином, підводячи підсумок усьому вище сказаному, відзначимо, що метою створення нових організаційних форм здійснення циклу "наука-виробництво" в Україні є прискорення науково-технічного прогресу в найбільш наукомісткі і перспективні напрямки розвитку економічної могутності держави. Відповідно до цієї мети головною задачею таких об'єднань є діяльність щодо виконання інвестиційних і інноваційних проектів. Економічним механізмом підвищення ефективності їхньої діяльності, є спеціальний режим інвестиційної й інноваційної діяльності. Це передбачає встановлення податкових і митних пільг.

Крім того, інвестиційні й інноваційні проекти в розглянутих нами структурах є пріоритетними для використання бюджетних коштів та коштів позабюджетних фондів, які мають інноваційне спрямування, а також кредитів, що надаються під державні гарантії іноземними державами і банками. Спеціальний режим інвестиційної й інноваційної діяльності вводиться для технологічних парків, їх учасників, дочірніх підприємств на період виконання інвестиційних і інноваційних проектів.

Література.

1. Ансофф П. Стратегическое управление. - М. : Экономика, 1989. -519с.
2. Ансофф П. Новая корпоративная стратегия. -СПб.: Питер Ком. 2001. -617с.
3. Питерс Т. Уотермен Р. В поисках эффективного управления. - М.: Прогресс, 1996. -423 с.
4. Гринев В.Ф. Инновационный менеджмент. - К. : МАУП, 2000.-142с.
5. Конкурентоспроможність країн світу за 2003 рік // Журнал Європейської економіки . Том 2 - 2003. -№4. - с. 505.

*Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Салигою С.Я. 10.09.04*

*Надійшла до редакції
27.08.04*